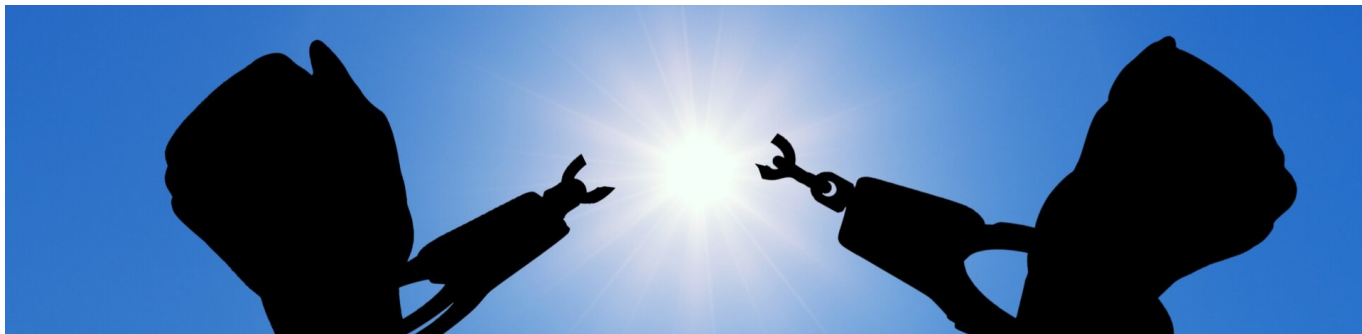

Czy jesteśmy wolni we współczesnym świecie?

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Audiobook](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Paweł Mering, *Czym jest demokracja?*, „Bezprawnik.pl” 20.09.2021 r., dostępny w internecie: <https://bezprawnik.pl/czym-jest-demokracja/>.
- Źródło: Jacek Wawer, *Czy w świecie jest miejsce na wolność?*, „Filozofuj.eu”, dostępny w internecie: <https://filozofuj.eu/jacek-wawer-czy-w-swiecie-jest-miejsce-na-wolnosc/>.
- Źródło: <https://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm>.

Czy jesteśmy wolni we współczesnym świecie?

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Zagadnienie wolności stanowi jeden z ważniejszych tematów filozofii. Z jednej strony, możemy zadać bardzo ogólne pytanie: czym jest wolność? Z drugiej strony, możemy zastanowić się nad jednostkową wolnością: na czym polega możliwość decydowania o sobie? Co wyznacza granice wolności osobistej? Możemy również zapytać, czy wolność w każdej epoce była tak samo pojmowana, a także komu i w jakich okolicznościach przynależała.

Twoje cele

- Zapoznasz się z koncepcją wolności Ericha Fromma.
- Zastanowisz się nad istotą swobód obywatelskich.
- Poddasz analizie wybrane czynniki, wpływające na granice wolności współczesnego człowieka.
- Zinterpretujesz znaczenie demokracji we współczesnym świecie.

Przeczytaj

Zagadnienie wolności może odnosić się do wielu kontekstów w filozofii. Zastanówmy się najpierw nad jednostkowym wymiarem wolności. Isaiah Berlin, brytyjski filozof i historyk idei, w swojej książce pt. *Dwie koncepcje wolności* wprowadza rozróżnienie na dwa rodzaje jednostkowej wolności. Pierwsza z nich, nazwana przez myśliciela „wolnością od” (jest to tzw. wolność negatywna), oznacza zaspokojenie podstawowych potrzeb np. związanych z dostępem do wody pitnej, produktów spożywczych czy schronienia. W tym kontekście wolność możemy rozpatrywać jako wyzwolenie, czy też oddalenie od podstawowych zagrożeń życia i zdrowia, gwarantowane przez różne instytucje społeczne i państwowe. Można powiedzieć, że wolność negatywną konstytuują pytania takie jak: „W jakiej mierze jestem rządzony?”, „Dlaczego mam być komuś posłuszny?” lub „Jak daleko sięga obszar, w którego granicach mam całkowitą swobodę bycia i działania wedle własnej woli, bez wtrącania się innych osób?” Z kolei „wolność do” (inaczej: wolność pozytywna), wiąże się z możliwością stanowienia o sobie, a więc jednostkowego działania w obrębie danej społeczności. W kontekście tej kategorii możemy sformułować pytanie o to, kto nakłada granice swobody działania danej osoby: „Co lub kto jest źródłem władzy, która może przesądzić, że mam zrobić raczej to niż tamto, być taki, a nie inny?” lub „Kto może ograniczać moją jednostkową wolność?”.

Jednym z najważniejszych przejawów wolności w społeczeństwie obywatelskim, funkcjonującym w obrębie współczesnych państw demokratycznych jest wolność zgromadzeń. W tym kontekście wolność polityczna oznacza możliwość pokojowego gromadzenia się w celu wyrażania własnych poglądów, a tym samym wpływania na procesy polityczne dokonujące w kraju, którego jest się obywatelem.

Źródło: Jerzy Strzelecki, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Filozofem, który starał się odpowiedzieć na powyższe pytania, był Immanuel Kant, twórca tak zwanego *imperatywu kategorycznego*. Zdaniem tego myśliciela powinniśmy

przyjmować za normę tylko takie zasady postępowania, które chcielibyśmy, aby stały się prawem powszechnym.

Zagadnienie wolności łączy się z pojęciem woli. Z tej perspektywy możemy zapytać na przykład o to, czy działania podejmowane przez jednostkę są zdeterminowane, czy też stanowią samodzielne decyzje? Czy decyzja o tym, że podejmę studia z zakresu geografii, a nie biologii jest moją decyzją? Co to właściwie znaczy? Niderlandzki filozof Baruch Spinoza w tym kontekście proponuje nam jeszcze inną perspektywę. Myśliciel ten uważał, że każdy byt, a ściślej jego istota, podlega ekspresji. Innymi słowy nasze aktywności nastawione są na to, aby zwiększać możliwości mojego zakresu działania. Przykładowo, wybieram studia historyczne, ponieważ interesują mnie dawne dzieje. W trakcie studiów zaczynam zapoznawać się ze złożonością zagadnień w interesującej mnie dziedzinie. Przekłada się to na kolejne możliwości moich działań, w przyszłości wybiorę zawód wiążący się z historią i rozwinę kompetencje mające związek z młodzieńczymi zainteresowaniami. Zdaniem Spinozy, mam zatem pewną wolność decyzyjną, lecz w ograniczonym zakresie, gdyż cechy człowieka są takie, a nie inne. Filozof podkreśla, że każdy znajduje się w relacjach z otaczającymi ludźmi. Ich obecność wpływa na dokonywane decyzje, stanowiąc efekt współdziałania powiązanych ze sobą bytów.

Za równie ważny element wolności obywatelskiej, co wolność zgromadzeń, możemy uznać prawo do wyboru reprezentantów i reprezentantek pełniących funkcje w organach władzy państwowej takich jak chociażby sejm i senat.

Źródło: Lukasz2, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Zagadnienie wolności opisywane jest również poprzez jej społeczny, polityczny i gospodarczy wymiar. Jako [obywatel](#) danego kraju posiadam określone swobody i obowiązki wyznaczone prawem. Jednym z takich przywilejów jest możliwość wyrażania poglądów politycznych w pokojowy sposób, z wykluczeniem nawoływania do nienawiści wobec dowolnych grup społecznych. Wolność jednostki definiowana jest również poprzez normy

społeczne, uznawane w obrębie danej społeczności. Zasady moralne czy też obyczajowe, obowiązujące w danej społeczności, podlegają nieustannym negocjacjom i zmieniają się na przestrzeni historii. Przykładem mogą być kwestie higieny osobistej, które w różnych epokach oraz przestrzeniach geograficznych znacząco się różniły.

Swobody czy też prawa obywatelskie pozostają tym elementem wolności, który podlega nieustającym negocjacjom społecznym. Dziś uważamy za oczywiste, że zarówno kobietom, jak i mężczyznom przynależy prawo wyborcze. Jednak jeszcze w niedalekiej przeszłości, na przełomie XIX i XX wieku, pierwsze przedstawicielki nurtu feministycznego, sufrażystki, walczyły o prawa wyborcze dla kobiet. Zdjęcie przedstawia manifestację krakowskich sufrażystek w roku 1911.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Ogromny wpływ na zakres wolności jednostki w danym społeczeństwie mają czynniki gospodarczoekonomiczne. Podejmowana przez nas praca na określonym stanowisku wpływa na możliwości nabywcze, a więc na to, jakie dobra możemy kupić. Dostępność dóbr jest jednak ograniczona, podobnie jak same zdolności nabywcze. Kryzysy gospodarcze wywołane wojnami, pandemiemi, czy też katastrofami naturalnymi wpływają na standardy życia ludzi we wszystkich zakątkach świata, a tym samym przyczyniają się do redefiniowania pojęcia wolności.

Słownik

autorytaryzm

(łac. *auctoritas* – powaga, wpływ) system polityczny, w którym władzę sprawuje jedna partia lub wódz

demokracja

(gr. *dêmos* – lud, *krátos* – władza) rodzaj organizacji życia społecznego, w której decyzje podejmują wszyscy jego przedstawiciele. Także ustrój polityczny, w którym władzę

sprawuje społeczeństwo w sposób pośredni lub bezpośredni

społeczeństwo obywatelskie

rodzaj wspólnoty ukierunkowanej na poszanowanie wolności jednostki, która sama o sobie decyduje uwzględniając w swoich aktywnościach troskę o dobro wspólne oraz jakość życia publicznego toczącego się w obrębie tej społeczności

obywatel

przedstawiciel społeczeństwa danego państwa mający określone prawa i obowiązki gwarantowane konstytucyjnie

Audiobook

Polecenie 1

Zastanów się nad czynnikami warunkującymi zakres wolności jednostki we współczesnym świecie w ujęciu filozoficznym, a następnie wypisz je.

Polecenie 2

Wysłuchaj audiobooka, a następnie odpowiedz na pytanie: jakie warunki muszą zostać spełnione, aby można było mówić o wolności woli?

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/P12APa5aK>

Jacek Wawer

Czy w świecie jest miejsce na wolność?

Jaką rolę odgrywa wolna wola w podejmowaniu racjonalnych decyzji? Czy decyzje podjęte pod wpływem substancji odurzających są wolne? Czy wychowanie ogranicza spektrum wolnych wyborów? Jak wiążą się ze sobą wolność i odpowiedzialność? To zaledwie kilka pytań sygnalizujących trudne i złożone zagadnienia. By nie musieć ich rozstrzygać, wystarczy wykazać, że wolnych decyzji po prostu nie ma. A więc do dzieła!

Wypadałoby najpierw ustalić, na czym konkretnie wolna decyzja polega. (...) Dla potrzeb wywodu zadowolę się dwoma minimalnymi warunkami. Po pierwsze, przyjmuję, że podmiot zdecydował w sposób wolny tylko wtedy, gdy mógł zdecydować inaczej, niż to rzeczywiście zrobił. Po drugie, podmiot zdecydował w sposób wolny, o ile tylko można wyjaśnić, dlaczego zdecydował tak, a nie inaczej. Żaden z tych dwóch warunków nie

wydaje się przesadnie wymagający. Łącznie są jednak wystarczające, by stworzyć argument, że nikt nigdy nie jest wolny w swoich decyzjach!

Determinizm i indeterminizm

Pomocne w tym okazują się rozważania z zakresu filozofii przyrody dotyczące determinizmu. W największym skrócie (i przy pewnym uproszczeniu) pewne zdarzenie jest deterministyczne, jeśli ma tylko jedną możliwą kontynuację.

Jeśli mamy do czynienia ze zdarzeniem deterministycznym, przesądzone jest z góry, jaki będzie jego dalszy ciąg. Wszystko, co dalej nastąpi, jest konieczne i nieodwracalne. Gdy jest przeciwnie, tzn. gdy pewne zdarzenie może być kontynuowane na wiele możliwych sposobów, uznajemy, że jest ono indeterministyczne. Mówimy szerzej, że świat jest deterministyczny, jeśli składa się z samych deterministycznych zdarzeń, a że jest indeterministyczny, jeśli ma w nim miejsce choć jedno zdarzenie indeterministyczne (świat może być mniej lub bardziej deterministyczny, zależnie od tego, jak dużo indeterministycznych zdarzeń ma w nim miejsce).

Kwestia determinizmu (szczególnie tzw. determinizmu logicznego) rozważana była w filozofii od starożytności. Istotny wkład w tę debatę wnieśli polscy filozofowie i logicy, z Janem Łukasiewiczem na czele. Nowy impuls do badań nad determinizmem dał również rozwój nauk szczegółowych. Wraz z odkrywaniem coraz to nowych praw rządzących przyrodą, takich jak prawa newtonowskiej mechaniki, naukowcy i filozofowie zaczęli zastanawiać się, czy czynią one świat deterministycznym. Do dzisiaj jest to przedmiotem żywej debaty. Niezależnie jednak od tego, jaki będzie ostateczny werdykt, wolność decyzji staje pod znakiem zapytania.

Czy Głowacki mógł nie zostać bohaterem?

Założmy najpierw, że świat jest deterministyczny, a więc składa się z samych deterministycznych zdarzeń. Rozważmy teraz przypadek Wojciecha Głowackiego, który podczas bitwy pod Racławicami zdecydował się zgasić lont armatni czapką. Czy jego decyzja była wolna? Skoro świat jest deterministyczny, to od początku bitwy nieuniknione było, że tak zdecyduje. Nie było możliwości, aby tak nie zdecydował. Przyjąłem we wstępie, że podmiot decyduje w sposób wolny, o ile tylko może zdecydować inaczej. W deterministycznym świecie Głowacki nie mógł zdecydować inaczej, a co za tym idzie, jego czyn nie był wolny. To samo rozumowanie można zastosować do wszelkiej innej decyzji. W deterministycznym świecie zatem nie ma wolnych decyzji.

Część filozofów nie zgadza się z tą tezą. Tzw. kompatybiliści uważają, że nawet w deterministycznym świecie jest miejsce na wolność. Proponują następującą linię obrony: nawet jeśli Głowacki musiał zakryć lont czapką, to był to przymus „wewnętrzny”, a nie „zewnętrzny”. Nikt go przecież nie ciągnął za rękę, nikt go nie szantażował, nikt mu nawet nie wydał takiego rozkazu. Była to bohaterska decyzja i akt wielkiej odwagi, podyktowane wyłącznie charakterem, przekonaniem i pragnieniami Głowackiego. Kompatybiliści twierdzą, że jeśli Głowacki był „przymuszony” jedynie przez czynniki wewnętrzne, to jego decyzja była wolna, nawet jeśli była nieunikniona.

Na pierwszy rzut oka jest to całkiem rozsądna riposta. Można dostrzec jednak jej słabe strony. Wyobraźmy sobie kleptomana, który po wejściu do sklepu odczuwa niepohamowaną potrzebę kradzieży, a następnie decyduje, by ukraść wartą 5 złotych samochodową choinkę zapachową (mimo że nie ma samochodu). Niewątpliwie został on zmuszony do swojej decyzji przez czynniki wewnętrzne, ale czy naprawdę chcemy powiedzieć – jak sugeruje nam kompatybilista – że jego decyzja była wolna? Raczej nie. Być może kompatybiliści chcieliby potraktować jednostki chorobowe w szczególny sposób, wróćmy więc do Głowackiego, który zapewne nie cierpiał na kompulsywną brawurę. Decyzja o nakryciu lontu czapką wynikała z jego niezaburzonego charakteru, więc była wolna. Teza kompatybilisty stanie się dosyć kontrowersyjna, gdy zdamy sobie sprawę, że Głowacki nie mógł mieć innego charakteru. Wszak świat jest deterministyczny, a zatem od dnia narodzin Głowackiego było nieuniknione, że wyrośnie on na bohatera, który się kulom nie kłania. W deterministycznym świecie Głowacki mógłby mieć inny charakter i nie nakryć lontu czapką, o ile tylko jego przeszłość (a co za tym idzie – przeszłość całego wszechświata) byłaby inna. Na przykład, gdyby był inaczej wychowany, gdyby Kościuszko zrobił na nim mniejsze wrażenie, gdyby panicznie bał się armat itp. Zatem w deterministycznym świecie czynniki „wewnętrzne” determinujące zachowanie jednoznacznie zależą od poprzedzających je czynników „zewnętrznych”. Argumenty te podkopują tezę kompatybilisty i wskazują, że w deterministycznym świecie nie ma jednak miejsca na wolność.

Dylemat Waltera White'a

Rozważmy zatem alternatywną hipotezę i załóżmy, że świat nie jest deterministyczny i że przynajmniej w niektórych przypadkach podmiot może podjąć więcej niż jedną decyzję. Weźmy konkretny przykład nauczyciela chemii imieniem Walter. Wyobraźmy sobie, iż Walter dowiaduje się, że cierpi na raka płuc i jedyną szansą ratunku jest nowatorska, ale bardzo kosztowna terapia. Terapia nie jest finansowana przez Narodowy Fundusz Zdrowia. Walter nie ma jednak oszczędności. Ponadto spłaca kredyt na mieszkanie, w którym mieszka z niepracującą żoną i dwojgiem dzieci.

Niespodziewanie Walter otrzymuje bardzo nietypową propozycję. Może zarobić pieniądze potrzebne na terapię, a nawet coś odłożyć, jeśli rozpocznie pracę w nielegalnym laboratorium produkującym metamfetaminę. Walter staje przed trudnym wyborem. Z jednej strony może zaangażować się w nieetyczną i niebezpieczną działalność przestępczą, a z drugiej pogodzić się z rychłą śmiercią i zostawić rodzinę z długiem. Dla naszego przykładu istotne jest, że świat nie jest deterministyczny i w sytuacji, w jakiej znajduje się Walter, oba rozwiązania są możliwe. W szczególności – cechy charakteru Waltera, jego przekonania i pragnienia nie przesądzają żadnej z dwóch opcji. Ostatecznie Walter decyduje się na podjęcie pracy w fabryce metamfetaminy. Czy jego decyzja była wolna?

Pieniądze albo życie? Trudno powiedzieć...

Pierwszy warunek wolności został spełniony – Walter mógł postąpić inaczej, niż rzeczywiście postąpił. Co ważne, alternatywny wybór nie wymagał zmiany przeszłości Waltera, mógł on postąpić inaczej, będąc dokładnie takim człowiekiem, jakim faktycznie był. Pamiętajmy jednak, że od wolnej decyzji wymagamy czegoś więcej. Podmiot decyduje w sposób wolny, o ile tylko można wyjaśnić, dlaczego zdecydował tak, a nie inaczej. Zastanówmy się, czy można wyjaśnić, dlaczego Walter wybrał pracę w laboratorium metamfetaminy zamiast uczciwego, choć krótkiego życia. Na pierwszy rzut oka wydaje się, że nie ma nic prostszego. Walter zdecydował się na działalność przestępczą, ponieważ przed podjęciem decyzji, w momencie *t*, odczuł silne pragnienie, by szybko i dużo zarobić. To jednak nie jest wystarczające wyjaśnienie. Pamiętajmy, że – będąc w dokładnie takim stanie ducha, w jakim był – Walter mógł zdecydować inaczej. W alternatywnej sytuacji, w której Walter nie wchodzi w biznes narkotykowy, odczuwa on w chwili *t* takie samo pragnienie zarobku. Pragnienie towarzyszy mu zarówno wtedy, gdy wybiera „lewą” możliwość, jak i wtedy, gdy wybiera „prawą”. Nie można się zatem na nie powołać, by wyjaśnić, dlaczego Walter postąpił, jak postąpił. Takie samo rozumowanie można zastosować do każdego innego potencjalnego wyjaśnienia. Widać zatem, że jeśli czyn Waltera nie był zdeterminowany, to nie uda mu się (ani komukolwiek innemu, łącznie z wszechwiedzącym Bogiem) wskazać niczego, co wystarczyłoby do wyjaśnienia, dlaczego wybrał tak, a nie inaczej.

Zauważmy, że jeśli świat jest deterministyczny, to możemy wyjaśnić, dlaczego Walter przedłożył pieniądze nad uczciwe życie. W deterministycznym świecie wystarczy, że wskażemy na charakter, pragnienia i przekonania Waltera oraz na warunki życiowe, w jakich się znalazł. Wszystkie te czynniki łącznie gwarantują, że Walter wybierze pracę przy produkcji metamfetaminy, więc są wystarczającym wyjaśnieniem jego wyboru. Jeśli jednak wybór Waltera nie był zdeterminowany, to na pytanie, dlaczego dokonał takiego, a nie innego wyboru, może on jedynie wzruszyć ramionami (człowiek mniejszej niż

Walter kultury mógłby odwarknąć: „Bo tak!”). To samo można powiedzieć o każdym innym wyborze. Zatem w istotnym sensie w indeterministycznym świecie działamy „na ślepo”. Po prostu decydujemy się na to lub tamto, nie mogąc uzasadnić, dlaczego na to raczej niż na tamto się zdecydowaliśmy. Jeśli zaś tak się rzeczy mają, to można mieć zasadną wątpliwość, czy nasze decyzje rzeczywiście są wolne. Nasze postępowanie zdaje się raczej dziełem przypadku. Można powiedzieć, że w pewnym sensie to, czy przeżyjemy dobre, czy złe życie, jest raczej kwestią trafu niż odpowiedzialnych wyborów.

Zagadka wolności

Reasumując, w deterministycznym świecie nie możemy wybierać inaczej, niż rzeczywiście wybieramy, co znaczy, że nasze decyzje nie są wolne. W indeterministycznym świecie nie można wyjaśnić, dlaczego wybieramy tak, jak wybieramy, a nie przeciwnie, co również znaczy, że nasze decyzje nie są wolne. Świat jest jednak albo deterministyczny, albo indeterministyczny. Zatem tak czy owak nasze decyzje nie są wolne. Jeśli powyższe argumenty są poprawne, to w świecie nie ma wolnych decyzji, a wszelka wiara, że jesteśmy wolnymi podmiotami, jest po prostu (być może przydatnym) złudzeniem.

Jacek Wawer, Czy w świecie jest miejsce na wolność?, „Filozofuj.eu”, dostępny w internecie:
<https://filozofuj.eu/jacek-wawer-czy-w-swiecie-jest-miejsce-na-wolnosc/> [20.09.2021]

Polecenie 3

Autor uważa, że skoro zarówno determinizm, jak i indeterminizm wykluczają wolną wolę, to jest ona złudzeniem. Czy zgadzasz się z tym stanowiskiem? Zapisz swoją opinię.

Polecenie 4

Na podstawie niniejszego materiału postaraj się sformułować własne pytania filozoficzne dotyczące pojęcia wolności. Swoją odpowiedź zapisz w postaci krótkiej notatki.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Do podanych pojęć dopasuj rodzaj wolności.

	wolność
jednostka	
społeczeństwo	
polityka	
ekonomia	

swobody obywatelskie

możliwości nabywcze

normy społeczne

wolna lub zdeterminowana wola

Ćwiczenie 2

Wskaż zdania prawdziwe i fałszywe.

	prawda	fałsz
Zgodnie z imperatywem kategorycznym Kanta jednostka nie odpowiada za swoje działania.	☐	☐
Bycie obywatelem wiąże się z posiadaniem określonych praw, jak i realizacją określonych obowiązków.	☐	☐
Działania sufrażystek umożliwiły uzyskanie praw wyborczych kobietom w Polsce.	☐	☐

Ćwiczenie 3

Zaznacz zdania prawdziwe.

- ☐ Baruch Spinoza uważał, że na decyzje jednostki mają wpływ relacje z innymi jednostkami i to między innymi dlatego człowiek ma ograniczoną wolność decyzyjną.
- ☐ Przywilej wyrażania poglądów politycznych w pokojowy sposób (z wyłączeniem nawoływania do nienawiści wobec grup społecznych) należy do swobód obywatelskich.
- ☐ Zdaniem Immanuela Kanta człowiek powinien przyjąć za normę tylko takie zasady postępowania, które sam uznał za właściwe w danej sytuacji.
- ☐ Czynniki gospodarczo-ekonomiczne nie mają wpływu na zakres wolności jednostki w danym społeczeństwie.

Tekst do ćwiczeń 4-5

⌘ KONSTYTUCJA RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Art. 54.

1. Każdemu zapewnia się wolność wyrażania swoich poglądów oraz pozyskiwania i rozpowszechniania informacji.
2. Cenzura prewencyjna środków społecznego przekazu oraz koncesjonowanie prasy są zakazane. Ustawa może wprowadzić obowiązek uprzedniego uzyskania koncesji na prowadzenie stacji radiowej lub telewizyjnej.

Źródło: <https://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm>.

Ćwiczenie 4

Zapoznaj się z punktem pierwszym artykułu numer pięćdziesiąt cztery Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Zastanów się nad wartością wolności słowa jako swobody obywatelskiej. Rozpatrz, czy z tym prawem mogą wiązać się nadużycia? Jeżeli tak to jakie? Swoje rozważania zapis w postaci krótkiej notatki.

Ćwiczenie 5

Na podstawie punktu drugiego artykułu pięćdziesiątego czwartego Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej zastanów się nad znaczeniem mediów publicznych we współczesnym świecie. Jaką rolę odgrywają media publiczne w demokratycznych społecznościach? Czy istnieją zagrożenia związane z funkcjonowaniem wielu kanałów informacyjnych? Swoje rozważania zapisz w postaci notatki.

Ćwiczenie 6

Stwórz własny przykład normy społecznej. Zastanów się nad tym, kogo ona dotyczy, jakie formy wykluczeń mogą się z nią wiązać. Swoją odpowiedź zapisz w postaci krótkiej notatki.

Tekst do ćwiczeń numer 7-8

 Paweł Mering

Czym jest demokracja?

Możliwość wrzucenia głosu do urny podczas wyborów to jakieś 1% demokracji. Czym jest pozostałe 99%?

W internetowych dyskusjach bardzo często pojawia się argument, że w wyborach wygrała demokracja. Skłoniło mnie to do próby wyjaśnienia, że demokracja nie „bywa”, a jest. I to nie tylko w zakresie dowolności we wrzuceniu głosu do urny. Demokracja jest czymś znacznie bardziej skomplikowanym.

Czym jest demokracja?

W największym uproszczeniu demokracją są faktycznie rządy ludu. Poprzestanie na takim stwierdzeniu byłoby jednak oczywistym jej zaprzeczeniem. Konstytucja RP wspomina o demokracji już w art. 2, który określa, iż

Rzeczpospolita Polska jest demokratycznym państwem prawnym, urzeczywistniającym zasady sprawiedliwości społecznej.

Z powyższego wynika szereg zasad, dookreślanych m.in. dalszą treścią Konstytucji RP, czy też orzecznictwem Trybunału Konstytucyjnego, a samo zwięzłe wykazanie konkretnych zasad, które wynikają z faktu, że Rzeczpospolita Polska jest państwem

- demokratycznym
- prawnym
- urzeczywistniającym sprawiedliwość społeczną zająć by mogła co najmniej kilka tysięcy publikacji.

Pojęcie demokracji jest trudne do zrozumienia

Stąd nie dziwne, że duża część Polaków, jak i samej sceny politycznej, nie rozumie z czym się demokracja wiąże. Problem stanowi też fakt, że wartości demokratyczne to pewne cywilizacyjne i fundamentalne reguły, które nie do końca znajdują się w kanonie podstawowych zasad zawiadujących życiem rodaków. Historia polskiej demokracji jest relatywnie krótka, może stąd ten problem wynika.

Żeby jakkolwiek przedstawić to, czym jest demokracja, posłużę się komentarzem do Konstytucji RP (prof. Safjan, dr hab. Bosek, C.H.

Beck, 2016), właśnie w zakresie art. 2.

Generalnie art. 2 należy rozumieć tak, że dopiero połączenie trzech zasad (państwo demokratyczne, prawne, sprawiedliwe) składa się na całość rodzimej demokracji. Powoduje to otwarcie gigantycznego katalogu konkretnych mechanizmów, czasem dookreślanego w kolejnych przepisach Konstytucji RP, czasem przez orzecznictwo, a czasem przez doktrynę, który definiuje polską demokrację.

Powyższe trzy, nieco splecione ze sobą zasady, na zasadzie drzewa genealogicznego rozbijają się na pomniejsze reguły. Na przykład dotyczące sądownictwa, zapewnienia praw człowieka, świadomości istnienia umów międzynarodowych i ponadnarodowych, *et cetera*.

To czym jest nasza demokracja?

Stwierdzenie, czy mamy w Polsce demokrację, tj. czy konstytucyjny jej wymiar jest aktualnie realizowany, w żaden sposób nie spoczywa więc na określeniu, czy są wybory, czy nie.

Wybór władz publicznych jest tylko jednym z wielu (choć niewątpliwie jednym z najważniejszych) przejawów konstytucyjnej demokracji. Trzeba być świadomym, że sam fakt, iż wybory się odbywają, w żaden sposób nie świadczy o tym, że tego rodzaju wartości są w państwie przestrzegane.

Próbując nakreślić zakres rodzimej demokracji, jak wcześniej wspomniałem, trzeba rozbić pojęcie demokratycznego państwa prawnego, urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej, na trzy elementy.

Pojęcie państwa demokratycznego należy rozpatrywać w połączeniu z zasadą państwa prawnego. Łącząc te dwie zasady można zauważyć, że demokracja to nie jest jedynie budowanie większości parlamentarnej i rządzenie, zgodnie ze swoją wolą. W Rzeczypospolitej Polsce rządzi nie władza publiczna, a nawet nie Naród, a przede wszystkim Konstytucja RP.

Pluralizm, vacatio legis, przymus współpracy z opozycją

Chodzi w zasadzie o to, że władza jest związana przede wszystkim Konstytucją RP, jak każdy zresztą obywatel. Państwem demokratycznym zawiadują także takie poboczne, acz równie istotnie zasady, jak legalizm, praworządność, poszanowanie praw obywatelskich, praw mniejszości, czy pluralizmu. Przed napisaniem tego tekstu próbowałem stworzyć sobie jakiś plan, by artykuł był zrozumiały, sensowny i przystępny w odbiorze. Trudno to jednak w zakresie tak skomplikowanego tematu zrobić, bo wartości demokratyczne nie wynikają z Konstytucji RP wprost. Nasza ustawa zasadnicza jest nimi prześiknięta, i każdy jej przepis wynika z chęci budowy ustroju, którego fundamentem jest demokracja. Można jednak powyższe skonkludować tak, że podstawą faktycznego istnienia demokracji nie jest niezwykle szeroki katalog jej elementów, ale fakt, że władzy publicznej nie trzeba o nim przypominać. Rządzący – nawet mając większość – sami powinni respektować pewne zasady, które czasem są nawet niepisane. Fakt, że Konstytucja RP nie zawiera precyzyjnie wyrażonego, zamkniętego katalogu demokratycznych mechanizmów może powodować, że wyborcom można wmawiać, że ich nie ma, bądź nie obowiązują. Jest to oczywiście wierutną bzdurą.

Źródło: Paweł Mering, *Czym jest demokracja?*, „Bezprawnik.pl” 20.09.2021 r., dostępny w internecie: <https://bezprawnik.pl/czym-jest-demokracja/>.

Ćwiczenie 7

Zapoznaj się z tekstem autorstwa Pawła Meringa i zastanów się nad znaczeniem demokracji w kontekście wolności jednostki. Swoje przemyślenia zapisz w postaci krótkiej notatki.

Ćwiczenie 8

Zastanów się nad znaczeniem demokracji we współczesnym świecie. Czy uważasz, że istnieją lepsze formy ustroju państwowego gwarantującego przestrzeganie wolności jednostki? Swoją odpowiedź zapisz w postaci notatki.

Ćwiczenie 9

Zastanów się nad następującym zagadnieniem: jakie znaczenie dla obywatelskiej wolności mają zgromadzenia w postaci protestów, manifestacji, strajków itp. Czy z tego rodzaju wydarzeniami mogą wiązać się jakieś zagrożenia? Swoje rozważania zapisz w postaci krótkiego tekstu argumentacyjnego.

Dla nauczyciela

Autor: Paweł Kaniowski

Przedmiot: Filozofia

Temat: Czy jesteśmy wolni we współczesnym świecie?

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

III. Wybrane problemy filozofii.

10. Wybrane spory z zakresu filozofii polityki. Uczeń, definiując odpowiednie terminy i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory:

- 1) o naturę społeczeństwa (indywidualizm – kolektywizm);
- 2) o genezę państwa (koncepcja umowy społecznej – koncepcja samorzutnej ewolucji);
- 3) o naczelne wartości życia społecznego (liberalizm kulturowy – konserwatyzm);
- 4) o podstawy prawa stanowionego (pozytywizm prawniczy – teoria prawa naturalnego).

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele operacyjne. Uczeń:

- omawia koncepcję wolności Ericha Fromma;
- przedstawia istotę swobód obywatelskich.
- poddaje analizie wybrane czynniki wpływające na granice wolności jednostki funkcjonującej we współczesnym świecie;

- interpretuje znaczenie demokracji we współczesnym świecie.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał: „Czy jesteśmy wolni we współczesnym świecie?”. Prosi uczestników zajęć o rozwiązanie ćwiczenia nr 1 z sekcji „Sprawdź się” na podstawie treści w zakładce „Przeczytaj”.

Faza wprowadzająca:

1. Po zalogowaniu na platformie nauczyciel prezentuje (na tablicy interaktywnej lub za pomocą rzutnika) temat lekcji oraz cele zajęć. Omawia lub ustala razem z uczniami kryteria sukcesu.
2. **Dyskusja wprowadzająca.** Nauczyciel odczytuje pytanie znajdujące się we wprowadzeniu do e-materiału wyświetlonego na tablicy: *Czy we współczesnym świecie jesteśmy wolni? Czym jest wolność?* Prosi uczniów, aby w parach rozpoczęli wstępną dyskusję na ten temat. Uczniowie dzielą się swoimi spostrzeżeniami na forum, a wybrana osoba zapisuje najważniejsze spostrzeżenia i wnioski z dyskusji na tablicy.

Faza realizacyjna:

1. **Praca z tekstem.** Nauczyciel ocenia, na podstawie informacji na platformie, stan przygotowania uczniów do zajęć. Jeżeli jest ono niewystarczające, prosi o ciche zapoznanie się z treścią w sekcji „Przeczytaj”. Jeżeli zaś uczestnicy zajęć zaznajomili się wcześniej z tekstem, prosi, aby w parach wynotowali minimum trzy najważniejsze, ich zdaniem, kwestie poruszone w e-materiale. Następnie pary łączą się w grupy czteroosobowe i, dyskutując, wybierają wspólnie najważniejszy wątek. Na koniec każda z grup na forum przedstawia i argumentuje swój wybór.
2. **Praca z multimedium.** Nauczyciel wyświetla na tablicy interaktywnej materiał z sekcji „Audiobook”. Odczytanie polecenia do multimedium: *Wysłuchaj audiobooka, a następnie odpowiedz na pytanie: jakie warunki muszą zostać spełnione, aby można było mówić o wolności woli?* Wspólna praca całego zespołu klasowego nad odpowiedziami.
3. **Ćwiczenia przedmiotowe.** Nauczyciel wyświetla na tablicy treść ćwiczenia nr 2 z sekcji „Sprawdź się”. Uczniowie wykonują je w parach, a następnie porównują swoje rozwiązanie z innym zespołem, omawiając możliwe rozwiązania.
4. Uczniowie wykonują indywidualnie ćwiczenie nr 3, a następnie porównują swoje odpowiedzi z kolegą lub koleżanką.
5. Ostatnią partię ćwiczeń (nr 4–6) uczniowie wykonują wspólnie i omawiają je razem z nauczycielem.

Faza podsumowująca:

1. Wszyscy uczniowie podsumowują zajęcia, zwracając uwagę na nabyte umiejętności.

Praca domowa:

1. Ćwiczenia 7–9 w e-materiale.

Materiały pomocnicze:

- Silberman M., *Uczymy się uczyć*, Gdańsk 2005.
- Gadacz T., *Historia filozofii XX wieku*, Kraków 2009.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Uczniowie zapoznają się z multimedium w sekcji „Audiobook” i przygotowują do niego pytania. Następnie zadają je sobie nawzajem, sprawdzając stopień przyswojenia jego treści.